

ANTİK KAYNAKLARDA HELLEN RESİM SANATI
GREEK PAINTING IN ANCIENT SOURCES

Fuat YILMAZ

Dr. Öğr. Üyesi, Trakya Üniversitesi, Edebiyat Fakültesi, Arkeoloji Bölümü
Assist. Prof. Dr., Trakya University, Faculty of Letters, Department of Archaeology

fuatyilmaz@trakya.edu.tr
ORCID ID: 0000-0002-0677-0028

OANNES

Uluslararası Eskiçağ Tarihi Araştırmaları Dergisi – International Journal of Ancient History
3/1, Mart - March 2021 Samsun
E-ISSN: 2667-7059 (Online)
<https://dergipark.org.tr/tr/pub/oannes>

Makale Türü-Article Type : **Derleme Makale-Review Article**
Geliş Tarihi-Received Date : **11.02.2021**
Kabul Tarihi-Accepted Date : **15.03.2021**
Sayfa-Pages : **235 – 247.**

This article was checked by Viper or

Atıf – Citation: YILMAZ, Fuat, “Antik Kaynaklarda Hellen Resim Sanatı”, *OANNES – Uluslararası Eskiçağ Tarihi Araştırmaları Dergisi*, 3/1, Mart 2021, ss. 235 – 247.

OANNES

Uluslararası Eskiçağ Tarihi Araştırmaları Dergisi

International Journal of Ancient History

3/1, Mart - March 2021

235 – 247

Makale Türü: Derleme Makale

ANTİK KAYNAKLARDA HELLEN RESİM SANATI*

GREEK PAINTING IN ANCIENT SOURCES

Dr. Öğr. Üyesi Fuat YILMAZ

Öz

Plinius *Doğa Tarihi (Naturalis Historia)* adlı eserinin 35. Kitabında resim sanatını detaylı bir şekilde ele almıştır. Burada, resim sanatının Mısırlılar tarafından icat edildiğini, sonra Helenlere geçtiğini bildirmektedir. Pausanias, MÖ 5. yüzyılda, Thasoslu Polygnotos'un Delphi'deki Knidos toplantı yapısı (Leskhe) için yaptığı iki resmi tanımlamıştır. Aristoteles de Polygnotos ile Zeuxis'i karşılaştırarak Polygnotos'un hüznü yansıtmadaki başarısını vurgulamıştır. Vitruvius, Atinalı Agatharkhos tarafından yapılan sahne dekorunun başarısının Anaksagoras ile Demokritos'un sanatını etkilediğini yazmaktadır. Herakleialı Zeuxis ile Ephesoslu Parrhasios sanatsal düzeyi yükseltmişlerdir. Dönemin en ünlü ressamlarından biri olan Apelles aynı zamanda Büyük İskender'in de saray ressamıdır. MÖ 5. yüzyıl sonu ve 4. yüzyıl başlarında etkin olan sanatçılar Eupompos, Makedonyalı Pamphilos ile enkaustik resmi geliştiren öğrencisi Sikyonlu Pausias, Thebaili Aristides ile Atinalı Nikias'tır.

Antik Hellen resimlerinin bazılarını Roma dönemi kopyalarından tanımaktayız.

Abstract

Pliny discussed in detail the art of painting in the 35th book of his work, *History of Nature (Naturalis Historia)*. Here, he reported that the art of painting was invented by the Egyptians, then it was passed on to the Greeks. In 5th Century BC, Pausanias defined two paintings made by Polygnotus of Thasos for Lesche of the Cnidians at Delphi. Aristotle also compared Polygnotus and Zeuxis and emphasized Polygnotus' success on reflecting sadness. Vitruvius wrote that the success of the stage decoration made by Agatharchus of Athens which affected the art of Anaxagoras and Democritus. Zeuxis of Heraclea and Parrhasius of Ephesus further developed the concepts of art. Apelles, one of the most famous painters of the period, was also the court painter of Alexander the Great. The artists who were active in the late 5th and early 4th century BC were Eupompos, Pamphilos of Macedonia, and his student Pausias of Sicyon, who developed encaustic painting, Aristides of Thebes and Nikias of Athens.

We recognize some of the Ancient Greek

* Bu makale Ege Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Arkeoloji Ana Bilim Dalı'nda 2008 yılında tamamlanmış olan "Arkaik Dönem Batı Anadolu Resim Sanatı", başlıklı doktora tezinden türetilmiştir.

Pompei buluntusu *Andromeda ve Perseus* resmi olasılıkla Nikias'tan kopya edilmiştir. Yine Pompeii buluntusu olan İskender Mozaği de Eretreialı Philoksenos'un bir resim örnek alınarak yapılmıştır. Doğa manzaralarının içeren resimler Hellenistik çağda yapılmaya başlanmıştır. Vatikan Müzesi'nde korunan *Odysseus* resimleri bu tür resimlerin Roma devri kopyasıdır. Augustus Dönemi'nde dekorasyon amaçlı son derece süslü manzara resimlerinin öne çıktığı anlaşılmaktadır.

paintings at their Roman period copies. The *Andromeda and Perseus* painting, which was found in Pompeii, was probably copied from Nikias. The *Alexander Mosaic*, which is also a Pompeii finding, was made by taking a painting of Philoxenus of Eretria as an example. Paintings of natural landscapes began to be made in the Hellenistic era. The *Odysseus* paintings, which are preserved in the Vatican Museum, are Roman period copies of such paintings. It is understood that during the Augustus period, highly ornate landscape paintings for decoration came forward.

Anahtar Kelimeler: Plinius, Vitruvius, Enkaustik, Duvar Resmi, Hellenistik, Roma Dönemi.

Keywords: Pliny, Vitruvius, Encaustic, Mural Painting, Hellenistic, Roman Period.

Extended Abstract

Examples of painted panels of ancient period painters have not survived to the present day. We can see the reflections of art of painting on material remains such as vases, sarcophagi, tomb steles, plates and mosaics. Especially, the wall paintings obtained from the buildings give most of the information about painting art. Another source of information on the art of Ancient Greek painting is what ancient authors narrated. Authors give detailed information about the painters and their works. Plato, Aristotle, Plutarch, Strabo, Quintilianus, Dionysios of Halicarnassus, Lucianus of Samosata, and Pausanias give valuable information on Greek painting.

*Vitruvius and Pliny provide the most detailed information on paintings and painters. Vitruvius, besides providing comprehensive information on architecture, also mentions painting art and painters related to architecture in his work, *Ten Books on Architecture (De architectura libri decem)*. Pliny discussed in detail the art of painting in the 35th book of his work, *History of Nature (Naturalis Historia)*, which he prepared at the quality of an Encyclopedia. Pliny indicates that the Egyptians claim that they had invented painting themselves it and passed from them 6000 years later to Greeks; and that some of the Greeks claimed that this art was created by the Sicyonians and some by the Corinthians. After mentioning the use of one color technique, which is called monochrome technique, the author mentions that the use of lines in painting was invented by Egyptian Philocles or Corinthian Cleanthes, and that the first practitioners were Corinthian Aridices and Telephanes of Sicyon. Later, he mentions that Euphrantus of Corinth painted in one-color tones (monochrome) and that Eumarus of Athens distinguished women and men by painting female figures in light color and male figures in dark color. Cimon of Cleonea is given as the inventor of the "katagrapha" and is said to draw human heads with different positions, denoting joints and clothing drape.*

*In the 5th century BC, Polygnotus of Thasos made two paintings for Lesche of the Cnidians in Delphi on the subjects of *Iliupersis (Capture of Troy)* and *Nekyia (the visit of Odysseus to Hades)* (G.1). These paintings were seen and presented in detail by*

Pausanias in the 2nd Century BC. Aristoteles also compares Polygnotus with Zeuxis who lived in the late 5th Century BC, emphasizing Polygnotus success in reflecting sadness. Multi-colored compositions and transparent clothes, colorful headdresses and showing the teeth by making the lips open to give an expression of a smile at female figures are also a feature of Polygnotus.

Vitruvius wrote that the stage decoration made by Agatharchus of Athens could reflect the depth and that he affected the art of Anaxagoras and Democritus with this feature. Apollodorus is described by Pliny as “the first painter to add the appearance of reality to objects”. According to Plutarch, the main invention of Apollodorus are the concepts of shade, depth and the use of mixed colors instead of pure colors. Zeuxis of Heraclea and Parrhasius of Ephesus, the younger contemporaries of Apollodorus, further develop and maintained the art concepts created by their predecessors. Quintilianus indicated that Zeuxis found the rules of light and shadow, while Parrhasius tried to establish a fine and emotional line order.

Strabo also counts the painters Parrhasius and Apelles among the important people raised in Ephesus. Apelles, the most important artist of the period, made Antigonus and Aphrodite Anadyomene paintings for the Asclepius temple on the island of Kos. He is also the court painter of Alexander the Great. The admiration of the realistic qualities of the painters of this period is also among the issues that Pliny mentioned; for example, birds wanted to eat the grape painting made by Zeuxis, and the horses that saw the horse painting of Apelles started to neigh.

The artists active in the late 5th and early 4th Century BC are Eupompus, Pamphilus of Macedonia, his student Pausias of Sicyon, who developed the encaustic painting, Aristoteles of Thebai and Nicias of Athens. Pliny gives information about encaustic, the waxed paint method, in which paints are mixed with melted beeswax and applied with a flat-tip trowel or sharp pointed tool. According to Pliny, there are two types of encaustic painting; to be applied to wax and ivory with a cestrum (engraver pencil). Later on, the painting of warships was started, which led to the emergence of a third type; the crayon is melted over fire and used with a brush, the paintings on the ships are not damaged by the sun, salty water or wind. This third method which is mentioned here and is not affected by moisture, was used not only on ships but also on the walls of the baths. He reported that the hot rooms of the baths built by Agrippa in Rome were covered with earthen plates decorated with encaustic pictures, and the other rooms were covered with white stucco.

Nicias as a contemporary of Praxiteles and made paintings of some of his sculptures. Pliny praises Nicias by explaining that he showed special attention to the light and shadow plays and made the figures in such a fashion that they looked like protruding from the surface of the painting. We recognize some of the great Greek paintings from their Roman-era copies. The Pompeii find Andromeda and Perseus painting (G. 2), which is preserved in the Naples National Museum, was probably copied from Nicias. The original painting of Alexander Mosaic, which depicts the Battle of Alexander the Great and Darius and which is also being preserved at the Naples National Museum, was commissioned by the Macedonian King, Cassander, to the painter Piloxenus of Eretria in 317-316 BC.

Paintings of natural landscapes began to be in the Hellenistic age. Vitruvius narrated that the ancient painters depicted harbors, capes, seas, beaches, rivers, fountains, straits, temples, gardens, mountains, herds and shepherds in a realistic style, and that the mythological subjects such as the god figures and the Trojan Wars and the travels of Odysseus were given together with the landscapes at the background of the magnificently designed paintings. The Odysseus paintings preserved in the Vatican Museum are probably Roman copies of such a Greek landscape painting (G.4). The wall paintings seen in the Hellenistic and Roman houses in the Campania region

correspond to the wall paintings described by Vitruvius. Pliny names several painters among the Romans, mentioning Fabius Victor who painted the Salus temple and Pacuvius who painted the Hercules temple.

It is understood that during the Augustus period, highly ornate landscape paintings for decoration came forward. Dionysius of Halicarnassus stated that the colors in the old paintings were simple with no tonal variations, however that the paintings gained a versatile meaning due to the skillful line arrangement. The author complains about the disappearance of this pure craftsmanship in the paintings of the Augustus age.

Giriş

Antik dönem ressamlarının resimli panellerine ait örnekler maalesef günümüze kadar ulaşamamıştır¹. Maddesel kültür kalıntısı olan vazolar, lahitler, mezar stelleri, levhalar, mozaikler gibi resim içeren buluntular bu konuda ipuçları sunmaktadır. Özellikle resimli vazolar, döneminin resim sanatı ile en yakın olan malzeme grubunu oluşturur. Vazo grubuna göre daha az ele geçmiş olmalarına rağmen, duvarları resimlerle bezeli olan mezarlar çok daha fazla bilgi vermektedir². Ancak bu resimlerdeki konular mezar sahibi ve mezar ikonografisi ile ilgilidir. Mezar resimlerinde ölünün resmedildiği symposium³ sahnelerinin yanı sıra cenaze oyunları ile özdeşirilen spor karşılaşmaları yaygın olarak görülen konulardandır. Mezar sahibini onurlandırmak üzere savaş sahneleri ve av sahneleri de resmedilmiştir. Ayrıca cenaze töreni ile ilişkili olarak prothesis⁴ ve ekphora⁵ sahneleri de görülür. Nadir olarak mitolojik bir konuyu anlatan sahneler de vardır. Konutlardan ele geçen duvar resimleri ise yok denecek kadar azdır. Hellenistik dönemle birlikte artan bir şekilde evlerin duvarlarının resimlerle bezendiği görülmektedir⁶. Hellen kültürünü sahiplenen Romalı soylular, ressamların eserlerini toplamış ve bunları sergilemenin yanı sıra evlerin duvarlarına kopyalarını yaptırmışlardır⁷.

¹ Antik çağ ressamları resim yüzeyi olarak, ahşap paneller, taş ve pişmiş toprak levhalar, fildişi, deri, kumaş gibi malzemeler kullanmış olmalıdır. Bu malzemeler içinde ahşap paneller en kolay ulaşılabilecek ve kullanışlı malzemeyi oluşturmaktadır. Günümüze kadar ulaşabilen en eski resimli levhalar, alçı astarlı ahşap üzerine yapılmış olan "Pitsa Panelleri"dir (MÖ 540-530). Yunanistan Korinth'te Sikyon yakınlarındaki Pitsa köyünde bir mağarada keşfedilmiş olan paneller, Atina Milli Müzesi'nde korunmaktadır. Jennifer Larson, *Greek Nymphs Myth, Cult, Lore* (New York: Oxford University Press, 2001), 232-233.

² En yoğun buluntu grubunu oluşturan İtalya'daki Etrüsk kültürüne ait resimli mezarlar yaklaşık olarak MÖ 7. Yüzyıl-1. Yüzyıl aralığına aittir. Ayrıca Makedonya'da Vergina Tümülüsleri, Anadolu'da ise Lydia ve Lykia bölgelerindeki tümülüslerde resimli mezarlar bulunmaktadır. Phrygia Gordion Boyalı ev ve yine Phrygia Tatarlı tümülüsü resimli ahşap hatılları da gruba dahildir.

³ Kelime olarak "birlikte içmek" anlamına gelmektedir. Siyaset, sanat gibi farklı konuların konuşulduğu toplantı.

⁴ Ölünün bedeninin sergilenmesi.

⁵ Cenazenin mezara götürülmesi.

⁶ Hellenistik Dönem mezar yapısı dışında mimariye bağlı resim örnekleri içinde İskenderiye, Delos, Pergamon, Miletos, Erythrai, Priene ve Knidos duvar resimleri sayılabilir. Bingöl, 1997: 68-89.

⁷ Woodford, 2004: 101.

Günümüze kadar ulaşmamış Antik Çağ Hellen resim sanatı ve ressamları konusunda bilgilere antik yazarlar sayesinde ulaşabiliyoruz. Yazarlar, sanatçıların isimleri, yaptıkları resimler ve hayat hikayeleri konusunda detaylı bilgiler vermektedirler. Platon⁸, Aristoteles⁹ ve Plutarkhos¹⁰ detaylı olmasa da resim konusunda bilgiler verirler. Pausanias¹¹ yolculuğu sırasında görmüş olduğu resimleri anlatmaktadır. Samosatalı Lukianos¹² Hellen resmi konusunda değerli bilgiler vermektedir. Strabon¹³, Eskiçağ'daki her bölgeyi anlatırken o bölgede yetişmiş ressamlardan da söz etmektedir. Resim ve ressamlar konusundaki en detaylı bilgileri Vitruvius¹⁴ ve Plinius¹⁵ vermektedir.

Vitruvius *Mimarlık Üzerine On Kitap (De architectura libri decem)* adlı eserinde mimarlık üzerine kapsamlı bilgiler vermektedir. Mimariye bağlı olarak da resim sanatı ve ressamlardan da bahsetmektedir. Ayrıca fresk yapım tekniklerinden ve boyalardan da bahsetmiştir. Plinius ise bir ansiklopedi niteliğinde hazırladığı *Doğa Tarihi (Naturalis Historia)* adlı eserinin 35. kitabında Hellen ressamlarından ve resim sanatından detaylı bir şekilde bahsetmiştir.

Antik Yazarlar

Plinius, Mısırlıların resmin kendileri tarafından icat edildiğini ve 6000 yıl sonra onlardan Hellenlere geçtiğini; Hellenlerin bazılarının bu sanatın Sikyonlular, bazılarının ise Korinthoslular tarafından yaratıldığını iddia ettiğini bildirmektedir. Mucitleri konusunda çeşitli bilgiler olsa da Plinius, başlangıçta insan figürünün sadece gölge şeklinde verildiği konusundaki ortak fikre katılmaktadır¹⁶. Bu bilgi geometrik ve MÖ 7. yüzyıl vazolarındaki siyah figürlü resimlerle de örtüşmektedir. Yazar ayrıca, monokrom olarak adlandırılan tek renk tekniğinden bahsettikten sonra resimde çizgilerin kullanımını Mısırlı¹⁷ Philokles veya Korinthoslu Kleantes'in bulduğunu, ilk uygulayıcıların ise Korinthoslu Aridikes ve Sikyonlu Telephanes olduğunu belirtmektedir¹⁸. Daha sonra Korinthoslu Ekphantus'un tek renk tonlarında (monokrom) resim yaptığını ve Atinalı Eumaros'un, kadın figürlerini açık renk, erkek figürlerini koyu renk boyayarak kadın ve erkeği ayırt ettiğinden bahseder. Kleonaili Kimon, "katagrapha"nın mucidi olarak verilmekte ve farklı pozisyonlara sahip

⁸ Platon (MÖ 427 – 347) Hellen filozofu, idealist felsefenin kurucusu.

⁹ Aristoteles (MÖ 384–322) Hellen filozofu, Platon'un öğrencisi.

¹⁰ Plutarkhos (MS 46-120) Hellen Tarihçi, biyografi ve deneme yazarı.

¹¹ Pausanias MS 2. Yüzyılda yaşamış Magnesia ad Sipylum (Manisa) şehrinden olduğu düşünülen coğrafyacı.

¹² Lukianos (MS 115-180) Samosata'da (Samsat) doğmuştur. *Resimler (Eikonos)* adlı eseri Phidias, Praksiteles, Polygnotos, Apelles gibi bazı büyük Hellen sanatçıların yapıtlarına gönderme yapan bir diyalogdur.

¹³ Strabon (MÖ 64- MS 24) Amaseia'da (Amasya) doğmuş olup, dünyanın ilk coğrafyacısı kabul edilir. On yedi kitaptan oluşan *Geographika* adlı eseri batıda Atlas Okyanusu, doğuda İndus nehri ile sınırlanan bütün Eskiçağ dünyasının coğrafyası üzerine bilgiler verir. XII, XIII ve XIV. Kitaplar Anadolu ile ilgilidir.

¹⁴ Marcus Vitruvius Pollio (MÖ 80-70 - MÖ 15), Romalı yazar, mimar ve mühendis.

¹⁵ Gaius Plinius Secundus Maior, kısaca Büyük Plinius (*latince* Plinius maior) ya da Yaşlı Plinius (MS 23-79). *Doğa tarihi (Naturalis Historia)* adı altında birleştirilmiş otuz yedi kitaptan oluşan bu yapıt, 500'e yakın Hellen ve Romalı yazarın bıraktığı 2 bini aşkın kitabın içeriğinden özetlenmiş yoğun bir bilgi derlemesidir.

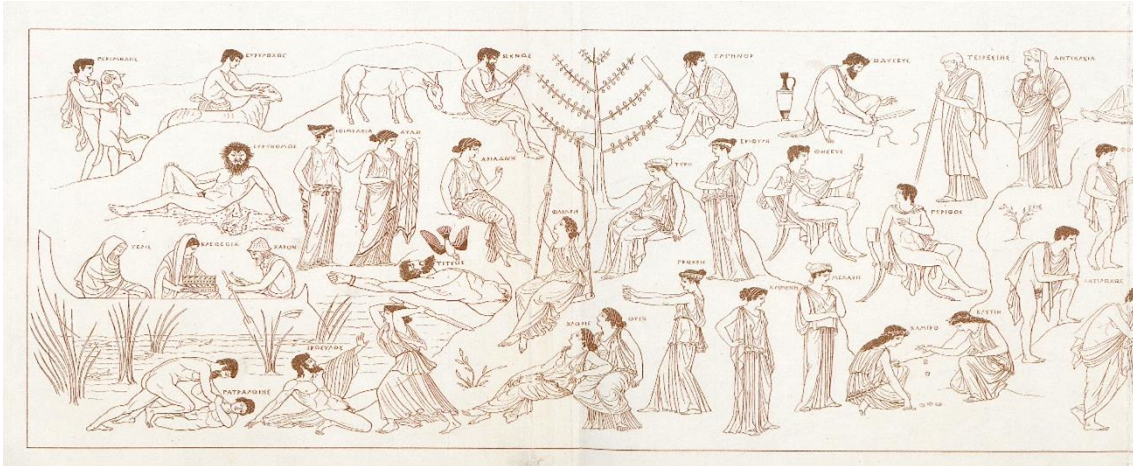
¹⁶ Plinius *Nat. Hist.*, XXXV, 15

¹⁷ Olasılıkla Naukratisli bir Hellen'den bahsedilmektedir. Bkz. Richter, 1984: 232.

¹⁸ Plinius, *Naturalis Historia*, XXXV, 16.

insan başları çizdiği, eklem yerlerini ve giysi drapelerini belirttiği söylenmektedir¹⁹. Anlatılan özellikler MÖ 6. yüzyıl son çeyreğine ait erken kırmızı figürlü resimlerle uygunluk göstermektedir.

MÖ 5. yüzyıla geldiğimizde, Pers Savaşlarından sonra çalışmış olan Thasoslu Polygnotos'un ismini antik kaynaklardan öğrenmekteyiz. Delphoi'daki Knidos toplantı yapısının (lesche) Polygnotos'a ait duvar resimlerinden Iliupersis (Troia'nın Yıkılışı) ve Nekyia (Odysseus'un yeraltına gidişi) (G.1) konulu iki tanesi, Pausanias tarafından MS 2. yüzyılda görülmüş ve ayrıntılı olarak tanıtılmıştır²⁰. Aristoteles de Polygnotos ile MÖ 5. yüzyıl sonlarında yaşamış olan Zeuksis'i karşılaştırmakta, Polygnotos'un hüznü yansıtmadaki başarısını vurgulamaktadır²¹. Kompozisyonlarda tek rengin tonları yerine dört renk kullanılmaya başlanmıştır. Bunlar; beyaz, siyah, sarı ve kırmızı renklendir²². Kadın figürlerinde şeffaf giysiler, renkli başlıklar ve gülümseme ifadesi verecek şekilde dudakların dişleri göstererek aralık yapılması da yine Polygnotos'a ait bir özelliktir²³. Pausanias'ın bildirdiği üzere Atina agorasının kuzey batı ucunda yer alan renkli stoayı (Stoa Poikile) sanatçılar Mikon, Polygnotos, ve Panaios renkli resimlerle bezemişlerdir²⁴. Polygnotos'un ve döneminin sanatçıların resimlerinde figürler tek bir zemin çizgisi üzerinde durmazlar, çeşitli yüksekliklerde farklı zemin çizgilerine basarlar. MÖ 460 yıllarına tarihlenen vazo resimlerinde de farklı yüksekliklerde duran figür kompozisyonunu görmek mümkündür.

G.1 Polygnotos'un Nekyia (Odysseus'un yeraltına gidişi) konulu resmin rekonstrüksiyonundan detay. (Robert, Carl: Hallisches Winckelmannsprogramm (Band 16): Die Nekyia des Polygnot (Halle 1892) (uni-heidelberg.de)

Kaynaklardan adını öğrendiğimiz bir başka ressam, MÖ 5. yüzyılda yaşamış Atinalı Agatharkhos'tur. Vitruvius²⁵, Aiskhylos'un tragedyaları için Agatharkhos tarafından yapılan sahne dekorunun derinliği yansıtıldığını ve

¹⁹ Plinius, *Naturalis Historia*, XXXV, 56.

²⁰ Pausanias, *Hellados Periegesis*, XXII. 4-6.

²¹ Aristoteles, *Poetika*, 6, 8.

²² Plinius, *Naturalis Historia*, XXXV, 50.

²³ Plinius, *Naturalis Historia*, XXXV, 58.

²⁴ Pausanias, *Hellados Periegesis*, XVII. 6- XVIII. 4.

²⁵ Vitruvius, *De Architectura*, VII, 11.

bu özelliği ile Anaksagoras ile Demokritos'un da sanatını etkilediğini yazmaktadır. MÖ 430-400 yıllarında yaşadığı tahmin edilen Apollodoros, Plinius tarafından “nesnelere gerçeğin görünüşünü katan ilk ressam” olarak nitelendirilmektedir²⁶. Plutarkhos'a göre ise Apollodoros'un başlıca buluşu, gölge ve derinlik kavramları ile arı renkler yerine, birbirleriyle karıştırılmış renklerdir²⁷. Apollodoros'un daha genç çağdaşları olan Herakleialı Zeuksis ile Ephesoslu Parrhasios kendilerinden öncekilerin yarattığı sanat kavramlarını daha da geliştirerek sürdürmüşlerdir. Quintilianus²⁸, Zeuksis'in ışık ve gölge kurallarını bulduğunu, Parrhasios'un ise ince ve duygulu çizgi düzeni kurmaya çalıştığını söylemektedir²⁹.

MÖ 5. Yüzyılın sonlarından itibaren Anadolu'da İonia okulunun öne çıktığı görülmektedir. Strabon, Ephesos'un yetiştirdiği önemli kişiler arasında ressam Parrhasios ve Apelles'i de saymaktadır³⁰. Kos adasındaki Asklepios tapınağı için Antigonos³¹ ve Aphrodite Anadyomene tabloları yaptığını yine Strabon'dan³² öğrendiğimiz Apelles, Büyük İskender'in saray ressamı olan ve onun da birçok resmini yapan dönemin en ünlü sanatçısıdır. Bu dönem ressamlarının gerçekçi özelliklerinin hayranlık uyandırması da Plinius'un değindiği konular arasındadır, örneğin Zeuksis'in yaptığı üzüm resmini kuşlar yemek istemiş³³, Apelles'in at resmini gören atlar ise kişnemeğe başlamıştır³⁴.

MÖ 5. yüzyıl sonu ve 4. yüzyıl başlarında etkin olan sanatçılar Eupompos, Makedonyalı Pamphilos ile enkaustik³⁵ resmi geliştiren öğrencisi Sikyonlu Pausias, Thebaili Aristeides ile Atinalı Nikias'tır. Plinius boyaların erimiş balmumu ile karıştırılıp, yassı uçlu mala ya da sivri uçlu kalemle sürüldükleri mumlu boya yöntemi olan enkaustik hakkında şu bilgileri vermektedir³⁶:

“XXXIX. Balmumu üzerine ve enkaustik dizaynlarda resim yapmanı kimin tarafından icat edildiği konusunda fikir birliği yoktur. Bazıları bunun Aristides'in buluşu olduğunu ve sonradan Praxiteles tarafından mükemmelleştirildiğini düşünür, ancak ondan oldukça daha önceki tarihlere ait enkaustik resimlerin varlığı bilinmektedir, örneğin Polygnotus ve Nicanor ve Paroslu Mnasilaus'unkiler. Ayrıca Aeginalı Elasippus, bir resim hakkında enekaen (yakılmış) yazmıştır ki bunu enkaustik resim bulunmasaydı yapması mümkün olmayacaktı.

XL. Kaydedilmiştir ki Apelles'in hocası Pamphilus sadece enkaustik stilde resim yapmamış ayrıca bunu, bu stilde meşhur olmuş ilk ressam olan Sikyonlu Pausias'a da öğretmiştir. Pausias, Bryetes'in oğluydu ve babasının öğrencisi olarak başladı. Kendisi Thespieae'de, Polygnatos'un bazı resimleri onarılrken, fırça ile bazı duvar resimleri de yapmıştır ve orijinal

²⁶ Plinius, *Naturalis Historia*, XXXV, 60-61.

²⁷ Plutarkhos, *De gloria Atheniensium*, 346a.

²⁸ Marcus Fabius Quintilianus (MS 35- yakl. 100) Eseri Institutio Oratoria (Hitabet Eğitiminin İlkeleri).

²⁹ Marcus Fabius Quintilianus, *Institutio Oratoria*, XII, 10, 4.

³⁰ Strabon, *Geographiká*, XIV, I, 24-26.

³¹ Büyük İskender'in komutanlarından biri.

³² Strabon, *Geographiká*, XIV, II, 19.

³³ Plinius, *Naturalis Historia*, XXXV, 66.

³⁴ Plinius, *Naturalis Historia*, XXXV, 96.

³⁵ Richter, 1984: 241.

³⁶ Plinius, *Naturalis Historia*, XXXV, 122-123.

sanatçıyla karşılaştırıldığında ikinci en iyi olduğu düşünülmüştür, kaldı ki yaptığı kendi çizgisinde bir çalışma değildi.”

Plinius'a göre enkaustik resmetme, bir *cestum* (hakkak kalemi) ile mum ve fildişine uygulanmak üzere iki çeşittir. Daha sonra savaş gemilerinin resimlenmesine başlanmıştır, bununla üçüncü bir tür ortaya çıkar, mum boyalar ateşte eritilerek bir fırça ile kullanılır, gemilerdeki resim ne güneşten, ne tuzlu sudan ne de rüzgardan zarar görür³⁷. Sözü edilen ve nenden etkilenmeyen bu üçüncü yöntem sadece gemilerde değil, hamam duvarlarında da kullanılmıştır. Agrippa'nın Roma'da inşa ettirdiği hamamların sıcak odalarının enkaustik resimlerle bezeli toprak levhalarla, diğer odaların beyaz stukolarla kaplatıldığını bildirmektedir³⁸.

Nikias, Praksiteles'in çağdaşı olup, onun bazı heykellerinin de resmini yapmıştır. Plinius, Nikias'tan söz ederken ışık ve gölge oyunlarına özel bir titizlik gösterdiğini ve figürleri resim yüzeyinden dışarı taşar gibi yaptığını anlatarak övmektedir³⁹. Hellen büyük resimlerinin bazılarını -heykel sanatında olduğu gibi- Roma dönemi kopyalarından tanımaktayız. Onlardan bir tanesi Napoli Milli Müzesi'nde saklanan Pompei buluntusu *Andromeda ve Perseus* resmi (G.2) olasılıkla Nikias'tan kopya edilmiştir⁴⁰. Resimde Perseus deniz canavarını öldürmüş ve Andromeda'yı kayalıklara bağlandığı zincirden kurtarmak üzeridir. Andromeda'nın hala zincirli olan sol kolu yukarıdadır. Perseus ise sağ elini Andromeda'ya uzatmıştır. Sağ elinde tuttuğu kılıcına Medusa'nın yılan saçları dolanmış durumdadır.

G.2 Napoli Milli Müze'de saklanan Pompei buluntusu *Andromeda ve Perseus* resmi

(https://upload.wikimedia.org/wikipedia/commons/8/8f/Museo_Nazionale_Napoli_Perseus_And_Andromeda.jpg)

³⁷ Plinius, *Naturalis Historia*, XXXV, 149.

³⁸ Plinius, *Naturalis Historia*, XXXVI, 189.

³⁹ Plinius, *Naturalis Historia*, XXXV, 133.

⁴⁰ Plinius, *Naturalis Historia*, XXXV, 132.

Yine Napoli Milli Müze’de sergilenen ve Büyük İskender ile Dareios’un İssos savaşını tasvir eden İskender Mozaïği de Eretreialı Philoksenos’a ait bir resim örnek alınarak yapılmıştır⁴¹ (G.3). M.Ö. 2. Yüzyıla tarihlenen mozaïğin orijinal resmi Makedonia Kralı Kassandros tarafından M.Ö. 317/316’da yaptırılmıştır.⁴² Resmin solunda Büyük İskender atının üzerinde Persli düşmanlarına karşı saldırır durumdadır. Pers ordusu yenilgiye uğramış sahnenin sol tarafında Dareios arabası içinde savaş alanından hızla uzaklaşmaktadır. Yüzünde yenilmiş olmanın verdiği korku ve endişe belirgin bir şekilde görülmektedir.

G.3 Napoli Milli Müze’de sergilenen, Büyük İskender ile Darius’un İssos savaşını tasvir eden Pompei buluntusu İskender Mozaïği.

(<https://www.ancientworldmagazine.com/articles/alexander-mosaic-experiencing-masterpiece/>)

Süsleyici anlayışın egemen olmaya başladığı Hellenistik çağda doğa manzaralarını içeren resimler yapılmaya başlanmıştır. Vitruvius, eski ressamın gerçekçi bir üslupla limanlar, burunlar, deniz sahilleri, nehirler, çeşmeler, boğazlar, tapınaklar, bahçeler, dağlar, sürüler ve çobanlar resmettiklerini, görkemli bir şekilde tasarlanmış olan resimlerde arka plandaki manzaralarla birlikte tanrı figürlerine ve Troia savaşları, Odysseus’un seyahatleri gibi mitolojik konulara yer verdiklerini anlatmaktadır⁴³. Vatikan Müzesi’nde korunan Odysseus resimleri olasılıkla bu tür Hellen manzara resimlerinden birinin Roma devri kopyasıdır (G.4). M.Ö. 1. Yüzyılın ortalarına tarihlenen bu resimler uzun bir portikonun üst kısmını süslemekteydiler. Odysseus’un maceraları muhteşem manzaralar için oldukça uygun bir konudur.

⁴¹ Plinius, *Naturalis Historia*, XXXV, 110.

⁴² Alanyalı, 2002: 28-29.

⁴³ Vitruvius, *De Architectura*, VII, V, 2-3.

G.4 Vatikan Müzesi'nde korunan Odysseus resimleri.

(<http://m.museivaticani.va/content/museivaticani-mobile/en/collezioni/musei/sala-delle-nozze-aldobrandine/ciclo-con-scene-dell-odissea-da-via-graziosa.html#&gid=1&pid=1>)

Hellenistik ve Roma devri en güzel freskler Napoli körfezi, Campania bölgesindeki evlerinden ele geçmiştir. Vezüv yanardağının MS 24 Ağustos 79'da patlaması ile birlikte Pompei ve Herculaneum küller altında bozulmadan günümüze kadar ulaşabildi. Buradan kısmen sağlam olarak ele geçmiş olan duvar resimleri, Vitruvius'un tarif ettiği duvar resimlerine uymaktadır. Bunları dört stile ayırmak mümkündür⁴⁴:

- I. Stil: Sert arkitektonik duvar bölümlendirmeleri içeren mermer kakma taklitleri,
- II. Stil: Duvarda canlandırılan ve mekan etkisi yaratan fantastik mimari canlandırmalar,
- III. Stil: Geç Rönesans ve Barok dönem resimlerini anımsatan serbest doğa görünüşleri ve mitolojik sahneler,
- IV. Stil: Flavius devri evlerinde görülen bu son stil mimari canlandırmalara geri dönüşü temsil etmektedir.

Plinius Romalılar arasında birkaç ressamın adını vermekte, Salus tapınağını boyayan Fabius Pictor ve Hercules tapınağını boyayan Pacuvius'dan bahsetmektedir⁴⁵. Augustus döneminde dekorasyon amaçlı son derece süslü manzara resimlerinin öne çıktığı anlaşılmaktadır⁴⁶. Halikarnassoslu Dionysios,⁴⁷ eski resimlerde renklerin sade olduğunu, ton çeşitlemelerinin olmadığını, ancak çizgi düzeninin ustalıklı yapılması nedeniyle resimlerin çok yönlü bir anlam kazandıklarını belirtmektedir. Yazar, yaşadığı Augustus çağı resimlerinde ise bu arı işçiliğin kaybolmasından yakınmaktadır.

⁴⁴ Brödner, 1989: 82 vdd.

⁴⁵ Plinius, *Naturalis Historia*, XXXV 19.

⁴⁶ Plinius, *Naturalis Historia*, XXXV. 16.

⁴⁷ Halikarnassoslu Dionysios (*MÖ 60-55*) *Romaike Arkhaiologia (Roma Tarihi)* adlı eseri Roma'nın kuruluş yıllarından 1. Kartaca savaşına kadar olan dönemi kapsar.

Plinius Roma Geç Cumhuriyet döneminde kadın ressamların varlığından bahseder. En ünlülerden biri Kyzikoslu İaia'dır (MÖ 2. Yüzyılın sonu 1. Yüzyılın başı). Özellikle çizmiş olduğu kadın portreleri ile ünlü olan İaia çağdaşı Sopolis ve Dionysios'dan daha çok ücret almıştır. İaia'dan başka Mikon'un kızı Timarete, Kratinos'un kızı İrene, Nearkhos'un kızı Aristarete Plinius'un saymış olduğu kadın ressamlar arasında yer almaktadır. Görüldüğü üzere çoğu ressamların kızlarıdır⁴⁸.

Sonuç

Antik Hellen resim sanatı ve resamlara ait arkeolojik kanıtlar günümüze kadar ulaşmamış olmasına rağmen antik yazarlar verdikleri bilgiler ile bu konudaki boşluğu kısmen doldurmaktadır. Yazarlar eserlerinde gezdikleri gördükleri yerlerdeki resimlerden ve onların sanatçılarından bahsetmektedirler. Özellikle Plinius *Doğa tarihi (Naturalis Historia)* adlı eserinin 35. kitabını resim sanatına ayırmıştır. Vitruvius'un *Mimarlık Üzerine On Kitap (De architectura libri decem)* adlı eseri mimarlık kitabı olmasının yanı sıra resim sanatından da çokça bahsetmektedir.

Plinius'un bahsetmiş olduğu erken resimlerde insan figürlerinin gölge şeklinde verilmiş olduğu bilgisi, Geometrik Dönem vazo resimleri ile paralellik göstermektedir. Anlaşıldığı üzere MÖ 7. Yüzyılda Hellen resim sanatında Korinthoslu sanatçıların baskınlığı söz konusudur. Bu sanatçıların resimlerinde ilk defa tek renk (monokrom) tonları kullanmışlardır. Kadınlar açık renk erkekler koyu renk yapılarak cinsiyet farklılıkları vurgulanmıştır. Yüzyılın sonlarına gelindiğinde resim sanatının daha da geliştiği anlaşılmaktadır. Figürler çeşitli duruşlarda ve açılarda çizilmekte, damarlar, eklem yerleri ve elbise kıvrımları gösterilmektedir. Bu dönemde 5. Yüzyıl büyük ressamların öncüsü olarak kabul edilen Kleonaili Kimon öne çıkmaktadır.

MÖ 5. Yüzyılda ise önemli ressamların başında Polygnotos ve Zeuksis gelmektedir. Bu sanatçıların çok renkli kompozisyonlar kullanmış ve yüzlerdeki duyguyu yansıtmada başarılı olmuşlardır. Hafifçe aralık ağızdan dişlerin gösterilmesi bu dönemin yeniliklerindedir. Ayrıca Arkaik dönemin zemin çizgisi üzerinde katı bir şekilde duran figürlerden oluşan kompozisyonun terk edildiği anlaşılmaktadır. Figürler, kompozisyon içerisinde dağınık olarak, farklı yüksekliklere yerleştirilerek perspektif duygusu verilmek istenmiştir. Renkler birbirleriyle karıştırılarak ara renkler elde edilmiş ayrıca ışık ve gölgeyi kullanarak resimlerde üç boyutlu etki yaratılmıştır.

MÖ 5. Yüzyılın sonu ve 4. Yüzyılın başlarında İonia ekolünün öne çıktığı görülmektedir. Dönemin en ünlü ressamı olan Apelles İonialıdır ve aynı zamanda Büyük İskender'in Saray ressamıdır. Bu dönemde resimlerde gerçeklik algısının arttığı anlaşılmaktadır. Antik çağ yazarları tarafından anlatılan ressamlar arasında geçen yarışmalar, resimlerdeki gerçeklik duygusunu vurgulamaktadır. Bu hikayeler sanatçıların gördüğü ilgiyi kanıtlamanın yanı sıra sanatçıların arasındaki şiddetli rekabeti de göstermektedir. Gözde olan ressamların toplum içinde saygı gördükleri ve eserlerinin oldukça pahalıyla satıldığı yine bu hikayelerden anlaşılmaktadır.

⁴⁸ Plinius, *Naturalis Historia*, XL 147-148

Yağlı boya tekniğın öncüsü sayılabilecek enkaustik bu dönemde ortaya çıkar. Hava şartlarına dayanaklı olan enkaustik sayesinde birçok iç ve dış alanlar resim ile kaplanmaya başlanmıştır.

Hellenistik Döneme gelindiğinde evleri dekore etmek için duvarlara manzara resimlerinin yapıldığı görülmektedir. Mitolojik konular, doğa tasvirleri içerisinde verilir. Bu döneme ait arkeoloji kanıtların yanı sıra söz konusu eserlerin Roma Dönemi kopyalarından da fikir sahibi olmak mümkündür. Özellikle günümüze kadar sağlam kalmış olan Pompeii resimleri Antik Çağ Hellen resimlerinin nasıl olduğuna dair bir fikir vermektedir. Bu konudaki en iyi örnek Pompeii'de bulunan İskender Mozaığıdır. Büyük İskender ile Dareios'un İssos savaşını tasvir eden mozaik MÖ 4. Yüzyıla tarihlenen bir resmin kopyasıdır.

Antik Çağ yazarlarının, ressamaların adlarını vermeleri, hayat hikayelerini ve eserlerini detaylı bir şekilde anlatmaları, resim sanatının ne kadar önemli olduğunu kanıtlamaktadır. Bu durum, arkeoloji araştırmalarında maddi kalıntıların yanında yazılı kaynakların da değerlendirilmesinin büyük bir önem taşıdığını da göstermektedir.

Kaynakça

Modern Kaynaklar

- ALANYALI, H. S., 2002. "Piloxenos ve İskender Mozaığı", *Anadolu Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Dergisi*, Cilt:1, Sayı:3, ss. 28-29.
- BİNGÖL, O., 1997. *Malerei und Mosaik der Antike in der Türkei*, Verlag Philip von Zabern, Mainz.
- BRÖDNER, E., 1989. *Wohnen in der Antike*. Darmstadt: Wissenschaftliche Buchgesellschaft.
- LARSON, J., 2001. *Greek Nymphs Myth, Cult, Lore*, New York, Oxford University Press.
- RICHTER, G., 1984. *Yunan Sanatı*. çev. Beral Madra, İstanbul, Cem Yayınları.
- WOODFORD, S., 2004. *The Art Of Greece And Rome*, Cambridge University Press.

Antik Kaynaklar

- Aristoteles. *Poetika*. çev. İsmail Tunalı, İstanbul, Remzi Kitapevi, 1987.
- Halikarnassoslu Dionysios. *Romaike Arkhaiologia*. Edit. Carolus Jacoby, Leipzig: Aedibus B. G. Teubneri, 1885.
- Marcus Fabius Quintilianus. *Institutio Oratoria*. Trans. H.E. Butler, Londra, The Loeb Classical Library, 1963.
- Pausanias. *Hellados Periegesis* (Description of Greece). Trans. W. H. S. Jones, Cambridge: St. Catharine's Collage, 1918.

Plinius, *Naturalis Historia* (Natural History). Trans. H. Rackham, Cambridge Harvard University Press, 1961.

Plutarkhos. *De gloria Atheniensium*:

(<http://www.perseus.tufts.edu/hopper/text?doc=Perseus:text:2008.01.0236>)

Strabon. *Geographika* (The Geography of Strabo VI). Trans. Horace Leonard Jones, Cambridge, Harvard University Press, 1960.

Vitruvius. *De Architectura* (Mimarlık Üzerine On Kitap). çev. Şevki Vanlı, İstanbul, Şevki Vanlı Mimarlık Vakfı Yayınları, 2005.